

Porno versus dekonsolidace. Co ohrožuje veřejnoprávní média?

V pondělí jsem navštívil veřejný seminář „Nezávislost veřejnoprávních médií v ČR“, pořádaný Stálou komisí Senátu pro sdělovací prostředky. Účastníci semináře byli členové komise, přednášející ve složení doc. Břetislav Rychlík, prof. Jan Jirák, PhDr. Václav Štětka, Mgr. Josef Šlerka a Hana Marvanová.

V průběhu trochu chaoticky vedeného semináře a hlavně v následné diskusi se objevily tři různé tematické proudy. První odborný - zastoupený příspěvky mediálních odborníků prezentujícími odborný pohled podložený vědeckou teorií a „tvrdými daty“ z českých a evropských výzkumů. Jejich pohled se shodoval a jejich přednášky na sebe vzájemně navazovaly.

Druhý, řekněme politický (v senátu asi logicky) se věnoval legislativním otázkám, vztahu senát - parlament, způsobům volby do mediálních rad a možnostem různých legislativních a jiných aktivit komise. Zde jsme slyšeli hlavně sliby, že se tím budou více zabývat.

Ve finále se ale debata zvrhla do třetího směru. Osobních, většinou k ničemu nevedoucích vyjádření k nedávným událostem v ČRo (odvolání ředitele stanice Vltava) a role Rady pro ČRo v této cause. Zde se diskutující neshodli vůbec na ničem. Tím bohužel vznikl dojem, že o ničem byl celý seminář. Ale tak to opravdu nebylo. Vystoupení tří mediálních odborníků (Jirák, Štětka, Šlerka) přineslo při pozorném sledování i nějaké odpovědi nebo řekněme určité návody k řešení současné situace okolo veřejnoprávních médií.

Jen malá poznámka k předchozímu. Opravdu si někdo myslí, že je palčivý problém, jestli (a v kolik hodin) se může vysílat slovo penis? V době, kdy politické „jedničky“ podle vzoru nejvyššího běžně v médiích prezentují kulturu a mluvu 4. cenové (tzv. „pí..jí“), kdy je sportovní přenos na libovolném kanále povinně uváděn stupidní „erektivní reklamou“, atd. Ne, to mi opravdu nepřijde jako něco, čím by se měl kdokoliv zabývat. Myslím, že máme dost seriózních a vážných problémů, které by bylo třeba řešit.

Pokusím se zde zprostředkovat několik myšlenek, jež mně zaujaly ve vystoupení výše jmenovaných mediálních expertů. Myšlenkám, které by neměly zapadnout. Následující text vychází z vystoupení panů Jiráka, Štětky a Šlerky. Jejich citace a definice doprovázím vlastním komentářem.

Začneme několika definicemi a vyjasněním pojmů:

Veřejnoprávní média se odkazují na veřejnost. Kdo je ta veřejnost? Jak vyplývá už z názvu, je jím národ - národní stát. Veřejnoprávní média jsou tradičním prvkem systémové komunikace a vlastně spolu s parlamentem (senátem, atp.) reprezentují národní celek. Jsou chápána jako něco, co nás zastupuje. I proto se o nich někdy hovoří jako o 4. pilíři demokracie. Zároveň jsou reprezentantem ustupujícího trendu jako představitelé masové komunikace. Což paradoxně zvyšuje jejich důležitost. I z toho důvodu to jsou jediná média, kde je potřeba dohlížet na jejich nezávislost i kvůli jejich nenahraditelné kulturní roli, tzv. garanta kvality.

Žurnalistika má doručit lidem (veřejnosti) ověřené zprávy, proto aby se mohli ve svém životě lépe rozhodovat. Přičemž rozhodujícím hlediskem kvality je systematickosti a profesionalita. Takové pojetí žurnalistiky je ekonomicky nejdražší, mohou ji tudíž poskytovat pouze finančně silná a nezávislá média (většinou média veřejnoprávní, doplněná menšími projekty) a je tudíž bohužel na ústupu. Levnější (a zbabělejší) forma žurnalistiky je tzv. zprostředkovatelská žurnalistika. Ta tvrdí, že stačí zprostředkování názorů lidí, za které nemá žádnou odpovědnost. Místo ověřování informací nabízí vyjádření tzv. expertů a

nejrůznějších odborníků i „odborníků“ [za které pochopitelně také nenese odpovědnost]. Toto pojení žurnalistiky většinou vyhovuje nastupujícím digitálním médiím. Oslabují tak tradiční způsob žurnalistiky i pozice klasických médií. Neomédia se většinou místo produkce kvality věnují generování a shromažďování dat, jež se stávají novou globální měnou soudobého (tzv. „špiclovatelského“) kapitalismu. V takovém množství generovaných dat se ani prakticky informace ověřovat nedají. Dochází k erozi chápání veřejného a soukromého a tradiční média ztrácí agendu určování toho, co je a co není důležité.

To společně s ekonomickými důvody nahrává zvyšování tlaku skupin vymezujících se proti veřejnoprávním médiím. Vymezujících se z různých důvodů. Jedním z hlavních je nedůvěra v demokratické instituce a také snaha získat médium, na jehož standardní získání nebo vytvoření nemám ekonomickou sílu. Evropa prochází tzv. procesem dekonsolidace. Dekonsolidace je situace, kdy početná menšina občanů ztrácí víru v demokratické hodnoty a začíná být přitahována autoritářskou alternativou. Začíná volit antisystémové strany, hnutí a kandidáty, kteří představují opozici vůči systému liberální demokracie, jehož důležitou součástí jsou veřejnoprávní média. Jde přitom o celoevropský problém. Sledujeme tradiční rozdělení: sever x jih a západ x východ. Průměrný podíl veřejnoprávních médií na evropském mediálním trhu je cca. 25-27% (kolem až 50% v Rakousku, Finsku, Dánsku a Velké Británii a proti tomu pod 10% v Bulharsku, Rumunsku nebo Řecku). ČR je lehce nad průměrem, ČT je nejúspěšnější televizní stanicí bývalého východního bloku. To jsou pozitivní zprávy, ale bohužel další výzkumy ukazují rostoucí ohrožení nezávislosti veřejnoprávních médií v ČR i střední Evropě obecně. Střední Evropa je totiž jak dělicí linií, tak i určovatelem trendů. Jedním z indikátorů dekonsolidačního procesu je ovládnutí veřejných médií (většinou krátce po volebním úspěchu antisystémových stran – např. Polsko, Maďarsko) a jejich změna z veřejných na státní. Tato změna nezvratně vede k úpadku kvality a následně propadu jejich sledovanosti i významu.

Jaký je u nás význam veřejnoprávních médií? Pro koho vysílají? Kdo jim důvěřuje a kdo ne? Když začneme důvěrou, musíme konstatovat, že důvěra ve veškerá média má klesající trend. Češi obecně moc nevěří ničemu. Nejsme ani tak společnost rozdělená, jako nevěřící (v EU jsme 3. od konce). Agentura Medián provádí pravidelný výzkum, ověřující, kolik lidí konzumuje zpravodajství a z jakých zdrojů.

Veřejná média nejvíce sledují dvě naprosto antagonistické skupiny. Vzdělanější střední třída a důchodci (babičky s brýlemi). Tento fakt pro veřejná média vytváří dost problematickou zpětnou vazbu. Ta může být i poměrně snadno zneužitelná. Vždyť veřejnoprávní média musí být pro všechny. Zprostředkovat každý názor. Všem stejně, hlavně neurazit, uspokojit všechny důležité. Moc nepoučovat a hlavně neudělat chybu. Takový přístup je ovšem chybousám o sobě. Místo tradiční žurnalistiky vede přímo ke zprostředkovávání informací.

Přednášející se shodli, že zprostředkovatelská žurnalistika je jedním největších nebezpečí pro veřejnoprávní média. Jejím prostřednictvím je na média vytvářen tlak (ze strany politických stran i zájmových skupin), aby pod požadavkem/povinností vyváženosti a politické korektnosti dali prostor pro vystoupení každému, kdo má nějaký (třeba extrémistický nebo jen hloupý) názor. Bez ohledu na fakta. Fakta stejně nejsou, co bývala. Vždyť v digitálních médiích si každý najde libovolná „fakta“ podporující jeho názor. Takový postoj je pro veřejnoprávní média cesta do pekla. Jsou už totiž skoro jediná, kdo má zdroje i prostředky přinášet lidem ověřené zprávy, názory nutící k přemýšlení a vzdělávání. Aby podle definice mohli lépe rozhodovat o svém životě. Že se to mnohým nelíbí, je naprosto evidentní. Ale opravdu to veřejnoprávní média dělají? A dělají to dobře?

Klíčová by měla být následující otázka: Jak naplnit veřejnoprávnost při udržení žurnalistické kvality? Jak zajistit ochranu nezávislosti veřejnoprávních médií a zároveň otevřenou kritickou diskusi o jejich odpovědnosti a kvalitě? To je podle mého otázka, kterou by se měl

seriózně zabývat kontrolní orgány veřejnoprávních médií. Je to ovšem trochu složitější než diskuse o pánském přirození :-).

Podle přednášejících jsou nejdůležitější tyto věci:

Kultivovaná mediální kritika, která naprosto chybí. Současná situace někdy veřejnoprávním médiím paradoxně vyhovuje ve snaze paralyzovat kritické hlasy. Média se často brání hysterickými výkřiky typu ...tím podporujete XY nebo x let jsme to dělali takto a výborně. Hlavně nic neměnit!!!

Uznání jejich vzdělávací role [kulturního garanta]. Veřejnoprávní média jsou ze zákona vysílatelem a výrobcem pořadů. V budoucnosti bude klesat role vysílatele, ale o to významnější bude role výrobce [garanta kvality]. Není také úplně optimální nekonečné štěpení médií – vysílání pro lidi se stejným vkusem a názorem, aby se nemuseli setkat s něčím jiným (odlišným). To zase vede jen k přibližování digitálním/neo médiím.

Obrovský význam ČTK, o které se skoro nemluví, ale která vytváří většinový komunikační prostor mediální sféry (většina médií má 30 - 50 % obsahu z ČTK) a srovnává ho napříč médii. Proto je ČTK nejdůležitějším veřejnoprávním médiem.

Za sebe bych doplnil potřebu mediální gramotnosti a úlohu veřejnoprávních médií v jejím rozvoji. Veřejnoprávní média jsou zakotvena v zákonech i ústavě ČR. Určitě by se hodily lepší zákony, ale zákony se dají zneužít [zejména u nás]. Ve finále rozhodují lidé, jejich vzdělání a kultura. V tomto případě mediální gramotnost. Tu by měla (ve svém vlastním zájmu) veřejnoprávní média podporovat. Vždyť veřejnoprávní médium je už svým zaměřením jedním z mála médií, které se věnuje vzdělávání a kultivaci veřejného života. Má navíc dostatečnou „sílu“ a sledovanost, aby si mohlo dovolit otevřít i kontroverzní nebo mediálně nepopulární témata, pokud jsou potřebná pro společnost. Není závislé na komerčním vysílání a má dostatek vysílacího prostoru pro libovolnou cílovou skupinu s navštěvovaným webem a dalšími moderními médii. Projekt by navíc mělo přinést médium, které se samo chová v souladu s principy mediální gramotnosti a nevyužívá negativní metody, na které mediální gramotnost upozorňuje.

Marek Lichtenberk